

NICO RIEMERSMA

'Gewoon Jezus' van Tom Wright

De schrijver

Tom Wright is hoogleraar NT aan de Universiteit van St. Andrews, Schotland. Hij is voormalig bisschop van Durham in de (Anglicaanse) *Church of England* (2003-2010); in die periode was hij ook lid van het *House of Lords*. Wetenschappelijke boeken publiceert hij onder de naam N.T. Wright. Populair-wetenschappelijke boeken verschijnen onder Tom Wright. We hebben in zijn boek dat onder de engelstalige titel 'Simply Jesus – A New Vision of Who He Was, What He Did and Why He Matters' (New York 2011) dan ook met een populair-wetenschappelijk boek van doen, omdat hij het publiceerde onder de naam Tom Wright. In het Woord vooraf zegt Wright dat hij de theoloog/historicus en de gelovige die hij is bijeen wil houden: 'De Jezus die ik als historicus bestudeer is de Jezus die ik aanbid als deel van de drie-enige God' (p. 7).

Opzet van het boek

Wat hij met dit boek over Jezus wil, is de eenvoudige vraag 'wie was hij en wat deed hij?' te beantwoorden 'door zo eenvoudig mogelijk, laag voor laag, naar voren te brengen wat iemand kan helpen die de weg naar Jezus wil vinden naar Jezus zoals hij werkelijk was om zo door Jezus de weg te vinden naar God en naar een leven waarin het 'volgen van Jezus' zinvol is' (p. 9-10). Wright wijst er diverse malen op dat de vraag eenvoudig kan zijn, maar dat het antwoord geenszins eenvoudig is.

Het boek bestaat uit drie delen: I. Schets van de storm; II. Jezus' publieke optreden: (1) waarover ging het in dat optreden? (2) wat probeerde hij te bereiken? en (3) hoe ging hij te werk? III. De relevantie van Jezus' proclamatie van het Koninkrijk van God.

Deel I: Schets van de storm

H.1. Wright gaat niet op zoek naar de historische Jezus *achter* de evangeliën, maar naar Jezus die de evangeliën ons hebben geschetst, maar die wij hebben weggewerkt (p. 20). Centrale vragen: Wie was hij? Hoe zag hij zichzelf? Jezus is veel meer dan een grote moraalleraar of religieus leider of, anders gezegd, dan het globale beeld dat we van hem hebben. Hij is groter, verontrustender en indringender dan wij en de kerk ons ooit hadden voorgesteld.

H.2. Er zijn drie puzzels op te lossen: (1) Jezus stelde mensen toen en nu voor raadsels. Hij handelde alsof hij de leiding had, gedroeg zich alsof hij een bepaald gezag had; (2) Jezus' wereld is voor de meesten van ons een vreemde, onbekende wereld. Zij keken ook anders naar de wereld; (3) de God van Jezus is ons vreemd.

H.3. Er zijn twee globale reacties op Jezus te onderscheiden: het rationalistische scepticisme: Jezus was een opmerkelijke prediker en leraar en de conservatieve, afwijzende reactie op het modernisme: Jezus is de zoon van God. Beide stromingen stellen de verkeerde vragen: (1) Is het allemaal echt gebeurd of niet? (2) Was Jezus de Zoon van God of niet? Het echte probleem is de zeer complexe historische werkelijkheid waarin Jezus leefde, waar we eigenlijk weinig van afweten: ten gevolge van geringe en ongelijksoortige bronnen (p. 34). Een nieuwe benadering is nodig, met als uitgangspunt: de intocht van Jezus in Jeruzalem, door Wright getypeerd als het opzoeken door Jezus van een storm.

H.4.5. Wright schetst vervolgens de verschillende elementen van deze storm:

(1) Rome als politieke supermacht, een keizerrijk dankzij Augustus, adoptiefzoon van Julius Caesar (31 v.Chr. – 14 n.Chr.), die zijn adoptiefvader goddelijk had verklaard, en dus zelf 'zoon van god' was. Vergilius schiep het beeld van de geboorte van een kind (= keizer

Augustus) als bringer van voorspoed en vrede na 1000 jaar als goed nieuws (retrospectieve eschatologie);

(2) De joodse verwachting van een nieuwe verlosser/messias (prospectieve eschatologie);

(3) Het idee van de komst van God om als koning van Israël te regeren, wat hij zal doen door zijn gezalfde (= de davidische koning) die hij 'mijn zoon' noemt (Ps. 2) moet verbonden worden met het beeld van de terugkeer van God naar Jeruzalem en de tempel. Het roept in de eerste eeuw de vraag op hoe dat in de praktijk eruit zou zien.

Het geloof van Jezus was dat hij, toen hij naar Jeruzalem ging, de beloofde terugkeer van Israëls God in glorie en macht belichaamde, maar dat de leiders het moment niet hebben herkend dat God in persoon was teruggekomen, want zij hadden een andere (nationalistische) visie op glorie en macht. Na zijn dood komen zijn volgelingen tot de ontdekking dat hij, Jezus, die davidische koning was en dat in hem God teruggekeerd was naar zijn volk, en dat hij nu de leiding heeft.

Wright schetst de situatie tussen de drie elementen als volgt: 'Hier botste de orkaan van de goddelijke liefde op de kille macht van het Romeinse Rijk en op de oververhitte aspiratie van Israël' (p. 52).

Deel II: Jezus' publieke optreden

H.6.7. Het volk Israël heeft lang de verwachting gehad dat God op een dag (als koning) zal komen/terugkeren en dan de leiding neemt. Wright houdt het exodusverhaal (met zijn zeven aspecten: onderdrukking door tiran, kiezen van een leider, slaan van de eerstgeborene, uittocht, gave van de wet, begeleiding door God, landbelofte) voor het verhaal over God die koning wordt. De veronderstelling daarachter: koningschap = redderschap.

Op die verwachting sloot Jezus aan. Wat hij deed, was aankondigen/proclameren dat God de leiding heeft (Mar. 1,15) – moet een doorn in het oog zijn geweest van Herodes Antipas in het noorden en de hogepriester-dynastie in het zuiden – en de bijbehorende campagne starten: (1) door genezingen die ervoor zorgden dat er grote groepen mensen op af kwamen; (2) door feesten van Gods Koninkrijk te vieren en maaltijden te houden; (3) door oproepen dat mensen zich moesten bekeren; (4) door vergeving te schenken.

Dat begon al met het 'manifest van Nazaret' (Luc. 4) dat ook door Wright opgevat wordt als een aankondiging van een jubeljaar (Lev. 25), maar niet ten behoeve van het eigen volk; buitenstaanders, zondaren en vreemdelingen zullen daarvan profiteren.

Samengevat: 'Zijn genezingen, zijn feesten en de vergeving die hij schonk aan mensen die dat bitter nodig hadden waren de hoogstpersoonlijke versie van het totaalbeeld dat zijn hoorders voor ogen kregen als hij sprak over God als koning' (p. 97).

H.8. Het (5) element van zijn campagne betreft het vertellen van 'verhalen – als uitleg van Jezus' koninklijke activiteiten – die bedacht waren om te prikkelen, om de schokkende en revolutionaire boodschap van Gods koninkrijk te verpakken in een gewaad dat de hoorders ... verwonderd achterliet en waardoor Jezus nooit echt in het nauw kon worden gedreven'. Voor sommigen waren zijn verhalen aanleiding om zijn diepzinnige rijke boodschap zo te interpreteren dat ze een aanklacht tegen hem konden indienen of van hem godslastering en van opstand konden betichten of 'omdat hij het volk van het rechte pad afbracht' (p. 105). Centrale lijn in zijn spreken: als God koning wordt op aarde zoals in de hemel, dan zal hij zorgen voor (5) een remedie tegen/genezing van/verandering van harde harten (p. 118.120.122).

H.9. Enerzijds was er sprake dat in Jezus het koninkrijk van God gestalte kreeg, maar anderzijds spreekt Jezus ook over het koninkrijk dat zich nog in de toekomst zal manifesteren. De vraag hoe kan het koninkrijk zich zowel in het heden als in de toekomst manifesteren, beantwoordt Wright door (I) aandacht te besteden aan vier mannen, twee

voor de tijd van Jezus en twee erna, van wie het optreden iets van dezelfde spanning laat zien: (1) Judas Makkabeüs (Judas de Hamer) (176-164 v.Chr.), (2) Simon bar Kochba (Simon de Ster) (132 n.Chr.) van wie vermoed werd dat zich in hen de goddelijke bevrijding manifesteerde. Hun beider verhaallijnen vertonen volgens Wright het exoduspatroon. In het geval van Judas ging alles volgens dat plan, maar langzamerhand begonnen de mensen te twifelen of dit nu het langverwachte goddelijke plan was. In het geval van Simon verliep alles volgens plan gedurende drie jaar, maar daarna voltrok zich in plaats van de uiteindelijke overwinning op de heidenen en de herbouw van de tempel een ramp: hardnekkig neerslaan van de opstand. (3) Herodes de Grote: overwinning op buitenlandse macht: Parthen, en herbouw van de tempel, (4) Simon bar-Giora: vrijlating van slaven, maar zelf geketend, gezeseld en gedood in Rome.

(II) Een 'koning der Joden' (a) moest voldoen aan een groot aantal welbekende verwachtingen die waren verworteld in de exodus; (b) zijn campagne kent twee sleutelmomenten: 1. begin: lancering van de campagne en 2. eind: strijd/overwinning op de heidenen en herbouw van de tempel. Jezus zit nu tussen die twee sleutelmomenten in: 1. zijn campagne (met zijn genezingen, vieringen, vergeving en vernieuwing) en 2. zijn plannen voor de toekomst: *strijd/overwinning* en de *tempel*.

H.10. Jezus zag een ander soort *strijd* in het verschiet: de strijd met de satan. De eerste *overwinningen* zijn al behaald, maar wil het koninkrijk van God worden opgericht dan is een definitieve slag nodig, een beslissende slag die zijn volk zal bevrijden en Gods soevereiniteit en reddende heerschappij zal bevestigen door zijn lijden en dood.

H.11. Wright ziet de tempelreiniging door Jezus als voorloper van de verwoesting van de tempel. De *tempel* is Gods bruggenhoofd in de wereld, de plaats waar hemel en aarde elkaar ontmoeten. Maar die ontmoeting gebeurt nu niet langer meer in de tempel, maar waar Jezus actief was. Jezus is de wandelende tempel, de levende ademende plaats waar Israëls God woont [plaats] (p. 154). Zo is hij ook de wandelende, feestvierende, overwinnende sabbat [tijd]; zijn wonderen zijn karakteristiek voor de nieuwe schepping [materie]. Transfiguratie is het centrale moment in het geheel, want dat is het moment waarop er iets gebeurt met *ruimte* in de tempel, met *tijd* op de sabbat en met de *materiële* wereld met het lichaam van Jezus (p. 165).

H.12. Wright bespreekt dan vier sleutelpassages in de geschriften van Israël: (1) de lijdende knecht/dienaar uit Deuterocesaja, (2) de mensenzoon uit Daniël, (3) de koning uit Zacharia, en (4) de messias uit de Psalmen.

H.13. Het NT kent een crescendo van vragen over Jezus. De reden: Jezus paste niet erg in de kant en klare categorieën van messias, rabbi, priester en profeet. Drie elementen komen bij elkaar: (a) messias en (b) dienaar en (c) de terugkeer van God, bij de doop: d.i. het samengaan van de koninklijke roeping van de messias die de naties zal regeren vanaf zijn troon in Jeruzalem (Ps. 2) en van de dienaar die Gods recht aan de naties zal brengen door zijn gehoorzaam lijden (Jes. 42-53). Ze zijn samen het middel, zo geloofde Jezus volgens Wright, dat Israëls God zijn koninkrijk op aarde zoals in de hemel definitief zou lanceren.

Die nieuwe roeping vroeg van Jezus dat hij de messiaanse thema's van strijd en tempel een radicaal nieuwe vorm moest geven. Hij voerde het terug op het exodusverhaal als verklaring voor zijn dood: de tiran was satan; de leider en het offer (= dood van de eerstgeborene) was Jezus; zijn roeping was het liefhebben van de vijand; de erfenis: vernieuwde wereld; aanwezigheid van God was: Jezus zelf.

De perfecte storm vindt plaats als Jezus voor Pilatus staat (Joh. 18-19): Jezus als vertegenwoordiger van Gods koninkrijk en Pilatus als vertegenwoordiger van de aardse koninkrijken. Hij volbrengt aan het eind van zijn leven zijn roeping: door zijn leven voor zijn volk te geven en zo de reddende, genezende, soevereine liefde van God te laten zien (p. 209). Die dood is het middel om Gods koninkrijk te vestigen. Hij sterft hier als 'koning van

de Joden'. Maar de eigenlijke vijand is satan, de grote kracht van de *antischepping*. Jezus 'incasseert de pijl van satan en bezwijkt eraan door de kracht ervan, maar daarmee berooft hij de satan van zijn macht' (p. 214).

H.14. De opstandingsverhalen getuigen van de geboorte van een nieuwe *schepping*. (6) De macht die de oude schepping heeft getiranniseerd, is gebroken. Gods koninkrijk is nu gelanceerd in kracht en glorie, op aarde zoals in de hemel. Een nieuwe macht is losgelaten in de wereld, die herstelt wat was gebroken, die heelt wat ziek was, die herstelt wat verloren was gegaan. Pasen is het echte begin van het koninkrijk.

Als Jezus het prototype/de verpersoonlijking is van de nieuwe schepping, dan gaat hemelvaart over zijn troonsbestijging als degene die nu de leiding heeft.¹ Dat roept de vraag op als Jezus geïnstalleerd is als de koning van de wereld, waarom is het dan zo'n bende in de wereld? Goeie vraag, zegt Wright, maar je moet Jezus' opstanding en zijn hemelvaart zien als het begin van iets nieuws, iets dat eens zal worden voltooid. Jezus zal daarvoor terugkomen (zie 1 Thes. 4,14-17). Het gaat in deze woorden van 1 Thessalonicenzen om metaforen die niet letterlijk genomen moeten worden, maar dat betekent niet dat het niet zou gaan om gebeurtenissen in de realiteit. Waar het om gaat, is dat Jezus terugkomt om alles recht te zetten; hemel en aarde zullen dan bijeenkomen. Tussen hemelvaart en wederkomst zendt Jezus zijn Geest en ontvangen zijn leerlingen zo de kracht om zijn soevereine regering te realiseren (p. 230).

Deel III: Betekenis van uitspraak 'Jezus is Heer van de wereld'

H.15. Wat betekent het, als we zeggen dat Jezus koning is, dat hij de Heer van de wereld is? Dat wil zeggen dat hij dat doet: regeren, door mensen: door zijn volgelingen. 'De kern van hun leven bestaat uit door de Geest geleid dienstbetoon, waardoor ze de kracht ontvangen om "lichaam van Christus" te zijn' (p. 11).

Wanneer we hem aanbidden als Heer en Koning, dan zijn we verplicht hem te volgen en door hem te worden gevormd en geleid. Het keert ons wezen, ons denken, onze wil, onze hoop en vrees af van een wereld waarin Mars (geweld), Mammon (geld) en Aphrodite (seks) alles opeisen en iedereen straft die zich verzet. In plaats daarvan worden we gericht op een wereld waarin de liefde sterker is dan de dood, aan de armen het koninkrijk wordt beloofde en kuisheid de heiligheid en trouw van God weerspiegelt (p. 244). Jezus' eigen agenda van koninkrijk wordt dan van kracht: de bergrede, samengevat in de zaligsprekingen. Maar Jezus regeert niet alleen door zijn volgelingen, maar door mensen buiten de kerk, als ook door overheden en regeringen.

Evaluatie

(1) Het boek draagt als titel 'Simply Jesus' (in aansluiting op een ander boek van Wright: 'Simply christian'). De titel 'God heeft de leiding'² zou echter meer recht gedaan hebben aan de inhoud van het boek. Want daar draait heel het boek om: het proclameren door Jezus van het koninkrijk van God en het oprichten van het koninkrijk in woord (vergeving) en daad (genezing).

(2) In de ondertitel wordt gesproken van 'een nieuwe visie' (op wie hij was, wat hij deed en waarom hij ertoe doet), maar die titel wordt wat mij betreft niet echt waargemaakt. Het woord 'nieuw' suggereert dat er dingen in dit boek naar voren worden gebracht die nog nooit naar voren zijn gebracht. En dat is toch niet het geval. Wright had aan het begin van

¹ Volgens Wright moet je met hemelvaart beslist niet denken dat Jezus na zijn dood naar de hemel is gegaan, maar hij kan toch niet echt goed duidelijk maken hoe je de hemelvaart dan wel moet opvatten, helemaal niet wanneer je de hemelvaart niet moet opvatten als 'een vertrek – een opwaartse beweging – van het ene domein [de aarde] naar het andere [de hemel]'.

² Wright schreef in 2012 een boek onder de titel 'Hoe God koning werd'. Dit boek heb ik niet gelezen, dus ik kan ook niet zeggen hoezeer deze boeken met elkaar overeenstemmen dan wel van elkaar verschillen.

zijn boek wel mogen zeggen dat er al een eindeloze stroom van Jezus-boeken hem is voorgegaan. Hij had dan duidelijk moeten maken wat er niet goed is aan/wat aan die boeken ontbreekt dat een nieuw, dat zijn boek nodig is.

(3) Het boek beantwoordt niet echt de drie vragen van de ondertitel: wie was hij, wat deed hij en waarom doet hij ertoe, maar concentreert zich helemaal op wat Wright ziet als de kern van Jezus' publieke optreden: zijn proclamatie dat God nu de leiding heeft, wat dat betekent, en hoe je daartegenaan moet kijken. Andere aspecten van Jezus blijven op deze manier buiten beschouwing: in het bijzonder hoe anders Jezus toch tegen veel zaken aankeek.

(4) Wat evenmin naar voren komt, waarin Jezus groter, verontrustender en indringender is dan wij ons hadden voorgesteld. Wright had het wel mogen hebben over de Jezus' radicaliteit en over zijn ongemakkelijke uitspraken. Wat mij wel weer aanspreekt, maar Wright had dat wel wat uitgebreider mogen laten zien, is dat Jezus in zijn korte openbare optreden sprak en handelde alsof hij de leiding had (p. 23). Dan zou Jezus' gezag (spreken) en zijn macht (handelen) veel meer in het zicht zijn gekomen.

(5) Het beeld van 'de perfecte storm' (p. 25) speelt een belangrijke rol in het hele boek. Consequent is hij in dit beeld niet. Zo heeft hij het enerzijds over drie elementen van de (ene) storm, anderzijds spreekt hij over drie stormen: (a) de storm uit Rome, (b) de Joodse storm, (c) de storm van God, later ook wel getypeerd als 'orkaan'. De forse terminologie wordt niet echt waargemaakt, als het gaat om het moment/de situatie waarop de storm het hevigst is: Jezus voor Pilatus (Joh. 18-19). Dan is er eigenlijk alleen sprake van een confrontatie tussen twee typen koningschap: Jezus als vertegenwoordiger van Gods koninkrijk en Pilatus als representant van de aardse koninkrijken. Later (p. 211) zegt Wright echter dat Rome niet de echte vijand is, maar dat de satan dat is, door Wright steeds aangeduid als 'de Aanklager'.

(6) Wright zegt steeds dat je naar Jezus moet kijken met de ogen van iemand uit de eerste eeuw (p. 76). Dan verwacht je als lezer in Deel I een uitgebreide schets van de politieke, economische, sociale en religieuze situatie, noodzakelijk om de figuur Jezus te kunnen begrijpen en plaatsen, maar dat gebeurt niet.

Als het over (de storm uit) Rome gaat, dan verwacht je een uitgebreid verhaal over Rome als politiek-militaire macht, en vooral ook dat Wright laat zien waar het keizerschap van Augustus (en daarvan afgeleid het stadhouderschap van Pilatus) voor staat, maar dan krijg je eigenlijk alleen het verhaal over keizer Augustus als 'zoon van God' en over Vergilius die vertelt van de geboorte van een kind – na een duizendjarige geschiedenis – door wie vrede en voorspoed zich over de hele wereld verspreiden, en niet waarin die twee zonen van G/god van elkaar verschillen.

(7) Het boek kent een wat rommelige structuur. Zo had het aanbeveling verdiend om de beelden/verhalen over het koningschap van God in het OT te laten vervolgen hoe in de realiteit aardse koningschappen gestalte krijgen (waaronder de vier mannen met hun koninklijke programma's).

(8) Wright wijst er terecht op dat er enerzijds sprake was dat in Jezus het koninkrijk van God gestalte kreeg, maar anderzijds dat Jezus ook zegt dat het koninkrijk dat zich nog in de toekomst zal manifesteren. Maar hij laat dat gegeven niet staan. Hij verwacht het nadien met Jezus' plannen voor de toekomst.

Wright komt niet tot een eenduidige visie op het koningschap van God. Hij zegt enerzijds dat het Koninkrijk van God in Jezus' optreden: zijn woord en werk, gestalte krijgt, anderzijds dat Pasen het echte begin is van het koninkrijk. Hij zegt enerzijds dat het kruis als zijn troon gezien moet worden en anderzijds dat de hemelvaart het bestijgen is van zijn troon.

(9) Voor problematisch houd ik Wright's opvatting over hemel en aarde, en dan ook de visie op Jezus die hemel en aarde samenbrengt. Ik zie niet in waarom je over hemel en aarde niet zou kunnen spreken als twee domeinen: het ene domein boven en het andere

domein beneden. Wright houdt dat ten onrechte voor niet-bijbels. Het past juist geheel binnen het bijbelse spreken over 'nederdalen' en 'ten hemel varen'. Voor alle duidelijkheid, we hebben hier met hele concrete *beelden* van doen. Opvallend dat Wright m.b.t. 1 Thes. 4,14-17 wel spreekt van metaforen, maar dat hij dat niet doet, als het gaat om hemelvaart en wederkomst. Het mag duidelijk zijn, Wright kan niet goed uit de voeten met de begrippen 'hemel' en 'aarde'.

(10) Mijn laatste opmerking. Wright vraagt terecht aandacht voor de grote plaats van het koninkrijk van God in Jezus' spreken en doen en laten, en dan vooral voor de kritische functie die daarvan naar het aardse koningschap uitgaat. En hij laat terecht zien dat ons belijden van Jezus als Heer en Koning ook voor ons gevolgen heeft: in barmhartigheid, zachtmoedigheid, gerechtigheid en vrede.

*Bosbeskapel, Den Haag-Zuidwest
donderdag 25 oktober 2018*